Birutė Lisauskaitė

Semeliškių dvarvietės tyrinėjimai 1996 metais

1375 m. minimas kryžiuočių sudegintas Semeliškių kaimas. 1387 m. Jogailos rašte Semeliškės taip pat vadinamos kaimu. 1501 ar 1502 m., Lietuvos valdovui Aleksandrui suteikus fundaciją, Semeliškėse, atokiau nuo gyvenvietės, Strėvos kairiajame krante, buvo pastatyta medinė bažnyčia. Dešiniajame upės krante plytėjo dvaro sodyba. Valdant Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Kazimierui, o ir Aleksandro valdymo pradžioje, Semeliškių valsčių ir dvarą laikė Šimkus-Kybartavičius, o vėliau – Mikalojus Narbutavičius, kuris jau vadintas Semeliškių vietininku. 1529–1567 m. Semeliškės buvo įrašytos į LDK neprivilegijuotųjų miestų sąrašus.

1578 m. Semeliškių dvarą ir valsčių valdė Trakų vaivada Steponas Zbaražskis, 1588–1590 m. – Merkelis Zaviša, nuo 1594 m. – Darata Zavišienė (pastaroji dvaro sodyboje, prie Strėvos, pastatydino klojimus). Lietuvos valdovas Zigmantas Vaza 1603, 1610 ir 1613 m. suteikė privilegijas valdyti Semeliškes Trakų pakamariui Petrui Valavičiui.

XVII a. 7 dešimtmetyje Semeliškės atiteko Trakų pastalininkui Ferdinandui Rorui. Po F. Roro mirties, 1676 m., seniūnu tapo artilerijos generolas Matas Rėmeris. Iki XVIII a. vidurio dažnai keitėsi Semeliškių dvaro valdytojai. 1776–1801 m. Semeliškes valdė Granovskis, po jo mirties, 1801 m., Semeliškių seniūnija buvo atiduota valdyti grafui N. Tolstojui.

1776 m. Semeliškių dvaro sodyboje stovėjo senas rūmas, ekonomo namas, nauja klėtis ir kiti ūkio trobesiai. Semeliškės nukentėjo per 1812 m. karą – praėjus keleriems metams, dvaro sodyboje buvo pastatyti nauji rūmai. 1861 m. dvaro sodyboje buvo 17 medinių trobesių: iš jų 4 prasti, o kiti tvirti. Šalia dvaro stovėjo spirito varykla. 1893 m. Semeliškių dvarvietėje pradėta statyti cerkvė, o 1895 m. šalia buvo leista statyti šventiko namą. Nepriklausomybės metais Semeliškių dvarvietėje buvo pastatyta mokykla.

Žvalgomieji tyrinėjimai TIM dvarvietėje imti vykdyti 1991 m., pradėjus Semeliškių vidurinės mokyklos priestato projektavimo darbus (žr. *ATL 1990 ir 1991 metais,* V., 1992, t. 2, p. 5–7). G. Abaravičius, atlikęs tyrimus,

apibrėžė kultūrinio sluoksnio ribas ir jį datavo XVI–XVII a. Po šių tyrinėjimų dvarvietė įtraukta į archeologijos paminklų sąrašą. 1996 m. pavasarį, tolesnių mokyklos priestato statybos darbų metu, buvo pažeista dvarvietės teritorija. Dvarvietės teritorijoje buvo atlikti archeologiniai tyrinėjimai. Tirti 7 plotai, bendras plotas – 300 m^2.

Tyrinėjimų metu rasta dvaro pastatų pamatų liekanų. Pamatai rodo buvus tris statybos etapus. Pirmasis dvaro statybos etapas prasidėjo XV a. pabaigoje. Dvaras stovėjo iki 1654–1667 m. Švedijos ir Rusijos karo – tada sudegė. Dvaravietė buvo dabartinio mokyklos stadiono teritorijoje. Pastatai buvę mediniai, o kai kurie (greičiausiai gyvenamieji) galėję būti ir mūriniai – raudonų plytų. To laikotarpio kultūriniame sluoksnyje gausu medžio anglių ir raudonų plytų duženų. Antrasis statybos etapas prasidėjo dvaro atstatymu po 1667 m. ir baigėsi 1812 m. Dvaro plotas tuomet išsiplėtė. Rūmai buvo perkelti į dabartinės mokyklos arba cerkvės vietą. Pastatai buvo mediniai. Jie minimi istoriniuose šaltiniuose. Tyrinėjimų metu rasta trečiojo etapo dvaro medinių pastatų liekanų. Trečiojo etapo archeologinė medžiaga – pavieniai, negausūs buitinės keramikos fragmentai.

Archeologinių tyrinėjimų metu Semeliškių dvarvietėje rasti 3263 radiniai. Tai daugiausia puodų, lėkščių, ąsočių bei pavienių koklių fragmentai. Didžiąją keramikos dalį sudarė puodų lygiu paviršiumi šukės: sienelės, pakraštėliai. Indų pakraštėliai daugiausia R, B, C formos.

Apie trečdalį radinių sudarė keramika, kurios sienelės puoštos horizontalių įvairaus pločio griovelių ornamentu. Tai daugiausia XVI–XVII a. keramika. Kartu rasta ir geležinė kilpvinė, durų velkė, arklio pasagos fragmentas, dvi geležinės keturkampio skersinio pjūvio vinys ir keletas lango stiklo fragmentų. Plotuose Nr. 1 ir 2 rasta pavienių buitinės keramikos fragmentų (su bangelių ornamentu) bei dubeninių koklių (su kryžmine anga) dalių. Tokią keramiką galima skirti XV–XVI a.; XVI a. pabaigoje ir XVII a. naudoti karniziniai kokliai su angeliuko galvos motyvais, neglazūruoti kokliai su augaliniu ornamentu, įrėminti stambiomis atkraštėmis. XVII a. galima datuoti ir neglazūruotus koklius su geometriniu ar augaliniu ornamentu. Plote Nr. 3 rasta renesansui būdinga žaliai glazūruota karūnėlė, puošta geometriniu ornamentu.

Birutė Lisauskaitė

Excavation of estate site in Semeliškės, 1996

In 1996 on the site of Semeliškės estate (Trakai district) TMH examined an area of 300 m². The excavation exposed the foundations of the manor house from 3 different construction periods, 3263 pieces of artifacts that mainly included sherds of wheel-made pottery and tile fragments. The collected material is ascribed to the 15th–9th centuries.

Roma Songailaitė

Viduramžių paminklų žvalgomieji tyrinėjimai Biržų rajone 1996 metais

Kriauklių senovės gamybos vieta, vadinama Stiklo pečiumi (Nemunėlio Radviliškio s-ja), yra Kriauklių kaime, Biržų urėdijos Latvelių girininkijos kvartalo Nr. 12 sklype Nr. 27 ir kvartalo Nr. 13 sklype Nr. 3, 2,10 ha teritorijoje. Objektą surado 1989 m. LII žvalgomoji ekspedicija.

Žvalgomųjų tyrinėjimų metu BKMS iškasė 1 perkasą (16 m²) ir 14 šurfų. Bendras ištirtas plotas 49 m².

Perkasa ir šurfai buvo iškasti nedideliu atstumu vienas nuo kito, ant miško keliuko ir abipus jo, kur, pasak žmonių pasakojimų, buvo randama stiklo šukių. Nuo keliuko 2 m į ŠR, prie išvirtusio kelmo (šiuo metu ten stovi ir paminklinė lenta), 1990 m. žvalgymų metu buvo rasta stiklo šukių, lydinių fragmentų.

Žvalgomųjų tyrinėjimų metu perkasoje Nr. 1, 20 cm gylyje, rasta 1 m skersmens akmenų grindinėlis, o šalia – stiklinių dirbinių šukių, akmeninės grindų plytelės fragmentas, stiklo lydluičių, tiglių. Greta aptikti puslankiu sudėti akmenys, kurių vidus plūktas moliu. Čia rasta daug stiklo šukių ir lydluičių. Perkasoje esantys akmenys su moliu buvo aukščiau, sudarė gauburį.

Šurfe Nr. 2 rasta moliu rištų akmenų. Tarp akmenų ir molio buvo nedegtų plytų. Radiniai: stiklo dirbinių šukės, stiklu apsilydę akmenys (tigliai).